

Grasduinend in het verslag van de Oostendse gemeenteraadszitting van 4 maart 1922 werd ik plots getroffen door de rubriek : "Batterij Gneisenau - Overgave aan de stad".

Ik kreeg een nostalgiek schokje. Op die kanonnen, opgesteld op de dijk vóór het beroemde Palace Hotel, had ik, na de aftocht van de Duitsers nog gespeeld. Misschien op het einde van 1918, maar in elk geval de eerste jaren daarna. Ik voel nog het koude harde staal van de ontzaglijke loop waarlangs ik mij triomfantelijke voorwaarts trok. Een opwindende belevenis voor 'n kleine jongen 9 jaar : zo'n machteloze vuurspuwende draak te berijden. Dat is nu 65 jaar geleden. Nog herinner ik mij het gedonder en geknal toen de Duitsers de vier stukken deden springen in oktober 1918. Alle omwonenden (vooral uit de Sportstraat en het aansluitende gedeelte van de Nieuwpoortse Steenweg) waren gewaarschuwd. We hadden dus de bedreigde vensters tijdig geopend zodat we geen schade leden.

Sinds enkele jaren pas weet ik dat die kanonnen de batterij Gneisenau vormden en deel uitmaakten van het reusachtig defensief systeem dat de Duitsers aan onze kust in 1914-1918 hadden uitgebouwd. Geïnteresseerd ging ik op zoek naar documentatie.

Gegevens voor onderhavig artikel heb ik gehaald uit het werk van J.D. Massot, ex-fotograaf van het Belgisch leger die onmiddellijk na de wapenstilstand een verzameling foto's aanlegde, en van F. T'Sas, een militair deskundige (zie achteraan volledige bibliografische inlichtingen daarover). Ook "1914-1918. Oostende onder de Duitse Bezetting" van A. Elleboudt en G. Lefèvre (z.d.) (=O.D.B.) heb ik geconsulteerd.

En nu terug naar de bovengemelde gemeenteraadszitting van 4 maart 1922. Voorzitter-burgemeester E. Moreaux deelde daar mee dat, als antwoord op de vraag van de militaire overheid, het schepencollege van zins was de kanonnen van de Gneisenau-batterij te plaatsen op de vier hoeken van het bloemenpark vóór de kazerne van het 3de linieregiment (Hazegras). Hij vroeg of de gemeenteraad met dat plan akkoord ging.

Tijdens de volgende zitting (1 april 1922) las schepen A. Elleboudt het rapport van de commissie van openbare werken voor. Het besluit daarvan luidde dat die kanonnen inderdaad het best zouden geplaatst worden vóór de genoemde kazerne. Ze zouden het aldaar op te richten heldenmonument gunstig omlijsten. Dat verslag werd goedgekeurd en het schepencollege moest het besluit uitvoeren.

Maar, zoals in zoveel gevallen, is het daarbij gebleven. Die vier kanonnen verdwijnen uit het Oostends gemeentebblad en verhuizen ook niet naar de kazerne. Wel worden ze van de dijk weggehaald. Wanneer en waarheen ? Dat behoort tot de geheimen van Mars.

De batterij werd genoemd naar Graf August Neithardt von Gneisenau (1760-1831), Pruisisch generaal. Als stafchef onder maarschalk Blücher had hij bijgedragen tot de nederlaag van Napoleon op 18 juni 1815 in de slag bij Belle Alliance (zo heet bij de Duitsers wat Britten en Nederlanders Waterloo noemen en de Fransen : Mont-St.-Jean).

De eenheid bestond uit 4 stukken van 150 mm, ieder met een half-cilindrisch torentje, op een centrale spil (zie foto 58 bij Massot). Van de batterij bestaan er ook prentkaarten (uitg. Nels en Arco) waarvan ik, gelukkig een paar op de kop heb kunnen tikken. Zij behoorde tot de batterijgroep B die allerlei aanvallen op de kust en vooral pogingen om havens te versperren moest afslaan. Opgesteld op de dijk, vóór de galerij van het Palace Hotel, waren de kanonnen goed zichtbaar van uit zee en heel kwetsbaar.

Mij werd verteld dat de batterij pas in 1918 werd opgericht en heel weinig in actie kwam. In juni 1916 bestond ze nog niet. Dat bewijst een foto bij het artikel "Ostende von heute" in "An Flanderns Küste. Kriegszeitung für das Marinekorps" (nr 6, 1 juni 1916, p. 45). Het is een gezicht op de Kursaal van uit de galerij van het Palace Hotel. Van kanonnen is er geen spoor.

Dat de batterij er eerst in 1918 kwam, wordt onrechtstreeks bevestigd door het slordige en onnauwkeurige O.D.B. Het lijvig oorlogsverslag (570 blz.) vermeldt de batterij nergens met naam, maar kent toch het bestaan ervan. Op pag. 529 lezen we immers : "Aan het Palace Hotel waar eene batterij opgeblazen was...". Dat moet gebeurd zijn 1 of 2 dagen vóór 17 oktober, de dag der bevrijding. Verder wordt de batterij bedekt aangeduid door een dubbele tekst maar, door onwetendheid of achteloosheid, niet nauwkeurig gesitueerd.

Op pag. 418 luidt het : " 's Anderendaags, na den mislukten aanval der Engelsen op de haven, werd de zeedijk van aan den Kursaal tot aan de haven "gesperrt". (N.B. Bedoeld is hier de eerste, mislukte, blokkadepoging in de nacht van 22 of 23 april 1918, de fameuze nacht toen eerst Zeebrugge werd versperd).

Vervolg van het citaat : "De volgende dagen werkten sterke ploegen werklieden onder de leiding van Duitsche militairen, met koortsige haast om de bedden gereed te maken voor de vier 17 cm kanonnen welke door zware tractors werden aangevoerd". (N.B. Die passus wordt bijna letterlijk herhaald op pag. 462).

Nog op pag. 418 staat er : "Den 8 mei hielden de kannonen van de dijk eene proefschietsing". Op pag. 463 wordt dat : "Tegen den 10 mei was de batterij gereed en had het "einschiessen" reeds plaats gehad".

Een paar opmerkingen bij die verwarrende voorstelling van zaken. Het bericht dat de zeedijk van aan de kursaal tot aan de haven "gesperrt" werd, onmiddellijk gevolgd door de vermelding van de installatie van een batterij, suggereert dat die vier kanonnen op dat stuk van de dijk (nl. tussen kursaal en haven) werden opgesteld.

Achteloze en slecht geïnformeerde auteurs ! Anders hadden ze toch gemakkelijk het zo bekende Palace Hotel kunnen noemen ! Welnu, Massot en T' Sas kennen op de Oostendse dijk, aan de westkant van de haven, slechts één batterij : Gneisenau. En wel vóór het Palace Hotel. Nog een punt. Volgens beide bronnen was het kaliber van de vier stukken 150 en niet 170 mm. Maar op zo'n kleinigheidje komt het O.D.B. niet aan.

Steunend op Massot en T'Sas kunnen we besluiten dat hier de Gneisenau bedoeld is en dat de batterij werd aangelegd na de succesvolle aanval van de Engelsen op Zeebrugge en de mislukte op Oostende op 22-23 april 1918. Volgens O.D.B. was ze al op 8 mei gereed. Juist op tijd dus om haar obusje bij te dragen in het hels spektakel van de tweede versperringspoging van de Oostendse haven, nl. in de nacht van 9 op 10 mei 1918, de nacht van de Vindictive. Een onvergetelijke apocalyptische nacht, want toen zaten mijn moeder, mijn zuster, mijn broer en ik, met enkele burens, bibberend te bidden in de (sterkere) kelder van buurman Kamp, Nieuwpoortse Steenweg 87.

Dat de Duitsers nog in de loop van 1918 nieuwe batterijen oprichtten, was helemaal niet ongewoon. Volgens T'Sas (p. 454) zou "Schlesien", bij de Blauwe Sluis, pas in de tweede helft van 1918 ontworpen zijn.

Onmiddellijk na het vertrek van de Duitsers streken plunderaars roekeloos neer in de opslagplaatsen van het Palace Hotel waar het barstte van allerlei munitie. Het kort verslag daarvan in O.D.B. (p. 529) is waarheidsgetrouw. Overal hebben onbezonnen jongens met oorlogstuig gestoeid, met handgranaten gekaatst, en kwamen volwassenaars de zware koperen hulzen uit de batterijen weg halen niet zelden met tragische gevolgen (zoals bij de Hamiltonbatterij in die dagen). Eén doeltreffende handgranaat, besluit O.D.B., had in het Palace Hotel een inferno kunnen veroorzaken. Dat is gelukkig niet gebeurd.

Gneisenau, uit mijn verre jeugd, wekt geen verschrikking op, maar de herinnering aan een kort boeiend avontuur.

G. BILLIET  
augustus 1984

#### BIBLIOGRAFIE

- J.D. Massot. Zeebrugge. Le Waterloo de la flotte sous-marine. Les bases de sous-marins et les organisations défensives allemandes à la côte belge pendant la guerre 1914-1918. Bruxelles, P. Van de Caveye, 1922.
- F. T' Sas. L'artillerie lourde allemande à grande puissance au littoral belge, 1914-1918 (Rev. belge d'hist. milit.-Belg. tijdschr. voor militaire gesch. - XIX, 5 - maart 1972, p. 443-463).